

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA
BARAZA LA MITIHANI
MTIHANI WA UALIMU DARAJA LA A

650

HAIBA NA MICHEZO

Muda: Saa 3.

MAJIBU

Mwaka : 2007

MAELEKEZO.

1. Karatasi hii ina sehemu **A, B** na **C**.
2. Jibu maswali **yote** katika sehemu **A** na maswali **mawili (2)** kutoka kila sehemu **B** and **C**.
3. Sehemu **A** ina alama **arobaini (40)** na sehemu **B** na **C** zina alama **thelathini (30)** kila moja.
4. Vifaa vya mawasiliano na vitu vyote visivyoruhusiwa **havitakiwi** ndani ya chumba cha mtihani.
5. Andika **namba yako ya mtihani** katika kila ukurasa wa kijitabu chako cha kujibia.

maktaba.tetea.org

1. Eleza kwa nini muhtasari wa somo ni nyenzo muhimu kuliko vitabu vya rejea pekee.

Muhtasari wa somo ni nyenzo muhimu kwa sababu unaelekeza mwalimu kuhusu malengo ya elimu kwa ngazi husika. Hii humsaidia mwalimu kufundisha kwa kulenga yale yaliyokusudiwa na serikali au mamlaka ya elimu badala ya kutegemea vitabu vya rejea ambavyo vinaweza kuwa na taarifa zisizolingana na mazingira ya nchi.

Muhtasari huainisha maudhui na mada zinazopaswa kufundishwa kwa utaratibu maalum. Hii humsaidia mwalimu kuepuka kuchagua mambo yasiyo na umuhimu kwa mwanafunzi, jambo ambalo linaweza kutokea ikiwa atategemea vitabu vya rejea pekee.

Muhtasari huonyesha viwango vya maarifa, ujuzi, na mwelekeo unaotarajiwa kufikiwa na mwanafunzi. Kwa kuwa vitabu vya rejea haviwezi kuonyesha matarajio ya kitaifa kwa usahihi, mwalimu hutegemea muhtasari kuhakikisha kuwa anafundisha kulingana na vigezo vilivyowekwa rasmi.

Muhtasari pia ni nyenzo ya kufanyia tathmini kwa sababu hutoa msingi wa mitihani na vipimo. Vitabu vya rejea haviwezi kuwa chanzo pekee cha kutengeneza mitihani kwa sababu havina viwango rasmi vinavyotakiwa.

2. Tathmini namna ambavyo mwalimu anaweza kutumia mazingira ya shule kutengeneza zana za kujifunzia.

Mwalimu anaweza kutumia vifaa vilivyopo shuleni kama mbao, karatasi zilizotupwa, chupa tupu na waya kutengeneza mfano wa zana rahisi za kufundishia. Hii hupunguza gharama na hufanya somo liwe karibu zaidi na mazingira ya wanafunzi.

Mazingira ya shule yanaweza kumpa mwalimu fursa ya kutumia bustani au uwanja wa michezo kama maabara ya kufundishia masuala ya michezo, sayansi, au stadi za maisha. Hii huwasaidia wanafunzi kujifunza kwa vitendo badala ya kusoma nadharia pekee.

Mwalimu anaweza kutumia picha za notice board, ramani au michoro iliyoko ukutani kama zana za kujifunzia. Hii hufanya somo kuwa la kuvutia kwa wanafunzi na hurahisisha ufafanuzi wa dhana ngumu.

Kupitia mazingira ya shule, mwalimu pia anaweza kushirikisha wanafunzi katika utengenezaji wa zana. Hii huchochea ubunifu na kuimarisha uelewa wa wanafunzi kwa sababu wanashiriki moja kwa moja katika mchakato wa kutengeneza zana.

3. Onyesha uhusiano kati ya upimaji wa wanafunzi na maandalizi ya ufundishaji wa mwalimu.

Upimaji wa wanafunzi humsaidia mwalimu kubaini viwango vya uelewa vilivyofikiwa. Matokeo haya hutoa mwongozo wa maandalizi ya masomo yajayo ili kujaza mapengo ya maarifa kwa wanafunzi.

Kupitia upimaji, mwalimu hutambua udhaifu na nguvu za wanafunzi. Hii humruhusu kuandaa mbinu zinazofaa kwa makundi tofauti ya wanafunzi kulingana na mahitaji yao.

Upimaji unamwezesha mwalimu kupanga malengo mahsusi kwa somo linalofuata. Kwa mfano, kama wanafunzi wengi wameshindwa kuelewa mada fulani, maandalizi ya mwalimu yataelekeza nguvu zaidi kwenye mada hiyo.

Upimaji pia humsaidia mwalimu kuboresha mbinu zake za ufundishaji. Ikiwa matokeo ya wanafunzi ni duni, mwalimu atajua kuwa ni lazima abadilishe mbinu au zana atakazotumia katika maandalizi yake ya somo.

4. Eleza kwa nini motisha ni kipengele muhimu katika kujenga ari ya kujifunza kwa wanafunzi.

Motisha huwapa wanafunzi hamasa ya kushiriki kikamilifu kwenye somo. Wanafunzi wenye motisha huonyesha bidii na umakini mkubwa, jambo linaloongeza kiwango cha uelewa.

Motisha hujenga imani ya mwanafunzi kwa uwezo wake. Kwa mfano, sifa na pongezi kutoka kwa mwalimu huwafanya wanafunzi waamini kuwa wanaweza kufanikisha mambo makubwa.

Motisha pia huchochea ushindani wa kimaendeleo baina ya wanafunzi. Ushindani huu huchangia kuongeza ari ya kila mmoja kujitahidi kufikia kiwango bora zaidi.

Motisha huongeza uhusiano mzuri kati ya mwalimu na mwanafunzi. Mwanafunzi anapojisikia kuthaminiwa na kuungwa mkono, hujihusisha zaidi na masomo.

5. Jadili jinsi mwanafunzi anavyoweza kupata stadi za maisha kupitia michezo ya asili.

Michezo ya asili humfundisha mwanafunzi kushirikiana na wenzake. Kupitia michezo ya vikundi, mwanafunzi hujifunza uhusiano wa kijamii na mshikamano.

Michezo ya asili humfunza mwanafunzi kuwa na nidhamu. Sheria na kanuni za mchezo humwelekeza jinsi ya kuishi kwa nidhamu hata nje ya mchezo.

Kupitia michezo, mwanafunzi hujifunza uongozi na uwajibikaji. Katika michezo kuna nafasi za viongozi kama manahodha, ambazo humfundisha mwanafunzi stadi za uongozi.

Michezo ya asili humfundisha mwanafunzi ustahimilivu na uvumilivu. Hii ni stadi ya maisha inayomsaidia kukabiliana na changamoto za maisha kwa ujasiri.

6. Eleza madhara yanayoweza kutokea iwapo walimu hawatazingatia usalama wa wanafunzi kwenye michezo.

Kutozingatia usalama kunaweza kusababisha ajali na majeraha. Wanafunzi wanaweza kupata mikono au miguu iliyovunjika, michubuko au hata kupoteza maisha.

Kutopuuzia usalama hujenga hofu kwa wanafunzi. Wanafunzi wanaposhuhudia ajali mara kwa mara, hupoteza hamasa ya kushiriki michezo.

Kutozingatia usalama kunaweza kuathiri afya ya wanafunzi. Wanafunzi wanaweza kupata madhara ya kudumu ambayo yanaweza kuathiri maisha yao ya baadaye.

Kutopanga masuala ya usalama pia hugaribu sifa ya shule na mwalimu. Wazazi na jamii hupoteza imani kwa mwalimu na taasisi husika.

7. Changanua kwa nini mwalimu wa Haiba na Michezo anatakiwa kuwa mbunifu katika kutengeneza zana.

Ubunifu humwezesha mwalimu kuondokana na changamoto za ukosefu wa vifaa rasmi. Kwa mfano, anaweza kutumia mipira ya vitambaa badala ya mipira ya viwandani.

Ubunifu huifanya elimu iwe ya vitendo na yenye mvuto. Wanafunzi hufurahia masomo wanaposhiriki katika matumizi ya zana zilizotengenezwa na mwalimu.

Ubunifu humsaidia mwalimu kutengeneza zana zinazokidhi mahitaji ya wanafunzi wake. Zana za viwandani zinaweza zisiwe na ufanisi unaohitajika katika mazingira husika, hivyo ubunifu huleta suluhisho.

Ubunifu hujenga mfano wa kuigwa kwa wanafunzi. Wanafunzi wanapomwona mwalimu wake akibuni, nao hujifunza stadi ya ubunifu.

8. Eleza uhusiano kati ya malengo mahsusi na malengo makuu ya andalio la somo.

Malengo makuu yanaonyesha dhamira ya jumla ya somo, ilhali malengo mahsusi hueleza kwa kina ujuzi au maarifa ambayo mwanafunzi anatakiwa apate baada ya somo.

Malengo mahsusi ni hatua ndogo zinazosaidia kufanikisha malengo makuu. Bila malengo mahsusi, malengo makuu yanabaki kuwa ya jumla yasiyo na mwelekeo wa utekelezaji.

Malengo mahsusi huwezesha mwalimu kutathmini ufanisi wa somo. Kupitia malengo haya, mwalimu anaweza kujua kama anaelekea kwenye lengo kuu au la.

Malengo makuu hutoa mwongozo mpana, lakini ni malengo mahsusi yanayoelekeza hatua za kila siku za ufundishaji.

9. Jadili nafasi ya misingi ya ufundishaji katika kuimarisha ushirikiano kati ya mwalimu na mwanafunzi.

Misingi ya ufundishaji huweka msingi wa mawasiliano mazuri darasani. Hii huimarisha uhusiano kati ya mwalimu na wanafunzi.

Misingi ya ufundishaji hujenga mazingira ya kuheshimiana. Mwanafunzi anapojua taratibu na kanuni, hujihisi huru kushirikiana na mwalimu.

Misingi ya ufundishaji huondoa migongano. Kwa kuwa kila upande unafuata misingi hiyo, ushirikiano hufanyika kwa urahisi.

Misingi ya ufundishaji huongeza ari ya mwanafunzi kushiriki kikamilifu. Anapohisi yupo salama na anathaminiwa, hutoa ushirikiano wa dhati kwa mwalimu.

10. Eleza athari za kutozingatia maandalizi ya zana za kufundishia kabla ya somo kufanyika.

Kutokufanya maandalizi huathiri ufanisi wa somo. Mwanafunzi hushindwa kuelewa kwa undani kwa sababu hakuna msaada wa kuona na kugusa.

Somo huwa la kuchosha na lisilo na mvuto. Bila zana za kufundishia, mwalimu hutumia maelezo pekee, jambo linalowachosha wanafunzi.

Kutokufanya maandalizi ya zana husababisha upotevu wa muda. Mwalimu anapojaribu kutafuta au kubuni zana wakati wa somo, hupoteza muda wa kufundisha.

Athari nyingine ni kushuka kwa ufaulu wa wanafunzi. Bila msaada wa kuona na kushiriki, wanafunzi hupata matokeo duni katika mitihani.

11. Tathmini umuhimu wa maandalizi ya vifaa na maandiko ya mwalimu katika kufanikisha somo.

Maandalizi ya vifaa humsaidia mwalimu kuendesha somo kwa ufanisi kwa sababu hupunguza upotevu wa muda darasani. Mwalimu anapokuwa tayari na vifaa vyote kabla ya somo kuanza, shughuli za ufundishaji na ujifunzaji hufanyika kwa urahisi na mpangilio mzuri.

Vifaa vilivyoandaliwa huongeza ufahamu wa wanafunzi kwa sababu vinatoa vielelezo vya moja kwa moja vya kile kinachofundishwa. Kwa mfano, mwanafunzi anapoweza kuona na kutumia chombo cha mazoezi, huelewa zaidi kuliko kusikiliza maelezo pekee.

Maandalizi ya maandiko ya mwalimu hutoa mwongozo wa kufuata wakati wa kufundisha. Maandiko haya kama vile kiongozi cha somo au andalio hufanya mwalimu kufuata hatua zilizopangwa na kuepuka kuruka vipengele muhimu vya somo.

Vifaa na maandiko vilivyoandaliwa mapema vinaongeza ujasiri wa mwalimu kwa sababu humfanya awe na uhakika wa kile atakachofundisha na namna ya kukifundisha. Hali hii inafanya wanafunzi nao kuamini mwalimu na kujifunza kwa makini zaidi.

12. Eleza kwa mifano jinsi upimaji na tathmini unavyosaidia mwalimu kuboresha mbinu zake za ufundishaji.

Upimaji humsaidia mwalimu kubaini mapungufu ya wanafunzi. Akigundua kuwa wanafunzi wengi wamefeli swali fulani, mwalimu hutathmini mbinu zake na kubadili njia ya kufundisha ili kuongeza uelewa.

Tathmini humsaidia mwalimu kujua nguvu za wanafunzi. Kwa mfano, matokeo mazuri yanaonyesha kuwa mbinu zilizotumika zilifaa, hivyo mwalimu anaweza kuendeleza au kuziboresha zaidi.

Kupitia upimaji, mwalimu hupata mrejesho wa haraka kuhusu ufanisi wa vifaa vilivyotumika. Kama wanafunzi hawakuelewa kupitia kielelezo fulani, mwalimu hurekebisha na kutumia mbinu nyingine zinazofaa zaidi.

Tathmini husaidia mwalimu kupanga masomo yajayo kwa kuzingatia matokeo. Mfano, kama wanafunzi walifanya vibaya katika mada ya mawasiliano, mwalimu anaweza kuongeza mazoezi ya vitendo zaidi kwenye mada hiyo.

13. Jadili mchango wa zana za kufundishia na kujifunzia katika kupunguza tofauti za uelewa kati ya wanafunzi.

Zana za kufundishia husaidia wanafunzi wenye mitindo tofauti ya ujifunzaji. Kwa mfano, wanafunzi wanaopenda kuona hujifunza kupitia picha na michoro, na wanafunzi wa vitendo hujifunza kupitia vifaa vya mazoezi. Hii inapunguza tofauti za uelewa.

Kwa kutumia zana, wanafunzi wote hupata fursa ya kushiriki kwa kiwango sawa. Hii inasaidia wale wenye uelewa mdogo kufuata kasi ya wenzao kwa msaada wa vielelezo vinavyorahisisha dhana ngumu.

Zana hubadilisha mafunzo kutoka nadharia kwenda vitendo, jambo linalowasaidia wanafunzi walio na changamoto ya kuelewa maneno pekee. Kwa mfano, kutumia mpira kufundisha hesabu ya mzunguko wa duara hufanya kila mwanafunzi kuelewa kwa usawa.

Zana za kujifunzia hupunguza utegemezi wa kumbukumbu za maneno peke yake. Wanafunzi huweza kujifunza kupitia majaribio na uzoefu wao wenyewe, jambo linalosawazisha uelewa hata kwa wale wenye kasi ndogo ya kuelewa.

14. Eleza changamoto zinazojitokeza kwa walimu katika kupanga maandalio ya masomo ya Haiba na Michezo.

Changamoto ya muda ni kubwa kwa walimu kwani kupanga maandalio ya kina yanayohusisha michezo na mazoezi hutumia muda mwingi. Walimu wengine huona ugumu wa kutenga muda wa kutosha kwa maandalizi haya.

Changamoto ya upungufu wa vifaa hufanya walimu washindwe kuandaa maandalio yenye ufanisi. Kwa mfano, kukosa mipira, viwanja au zana maalum huzuia mwalimu kufanikisha masomo ya vitendo.

Ukosefu wa ujuzi wa kutosha wa kubuni zana mbadala huathiri walimu wengi. Wanaweza kujua maandalio wanayohitaji, lakini kushindwa kuandaa vifaa mbadala hufanya masomo yasifanikiwe ipasavyo.

Walimu hukumbana na changamoto ya idadi kubwa ya wanafunzi darasani, ambayo hufanya maandalio ya michezo na shughuli za vitendo kuwa magumu kuyasimamia. Hali hii huathiri utekelezaji wa maandalio yaliyopangwa.

15. Changanua matatizo yanayoweza kumkabili mwalimu anapojaribu kutumia zana zisizo rasmi darasani.

Zana zisizo rasmi mara nyingi hazina ubora wa kudumu. Hali hii husababisha kuvunjika haraka au kushindwa kufanya kazi ipasavyo wakati wa somo, jambo linalosababisha kuchelewa na kupoteza muda.

Baadhi ya zana zisizo rasmi huweza kuwa hatarishi kwa wanafunzi. Kwa mfano, kutumia chupa za plastiki kama mipira kunaweza kusababisha ajali iwapo zana hizo zitapasuka au kuumiza mikono.

Matumizi ya zana zisizo rasmi mara nyingine hukataliwa na wanafunzi kwa sababu wanaziona kama za kizamani au zisizofaa. Hali hii hupunguza ari ya kushiriki kikamilifu katika somo.

Zana zisizo rasmi mara nyingi hazitoi matokeo sahihi ya kile kinachokusudiwa kufundishwa. Mfano, kutumia jiwe badala ya mipira kunaweza kupotosha maana halisi ya mchezo au dhana ya somo.

16. Eleza umuhimu wa misingi ya ufundishaji katika kujenga nidhamu na mshikamano wa wanafunzi.

Misingi ya ufundishaji husaidia kuweka mpangilio wa wazi wa masomo, jambo linalowasaidia wanafunzi kujua kinachotarajiwa kutoka kwao. Hii huimarisha nidhamu kwa sababu wanafunzi hufuata taratibu zilizowekwa.

Kupitia misingi ya ufundishaji, wanafunzi hujifunza kushirikiana kwa kuheshimiana darasani. Misingi kama ushirikiano na uwajibikaji hufanya wanafunzi wafanye kazi kwa pamoja bila migongano.

Misingi ya ufundishaji huwapa wanafunzi mwongozo wa kufuata kanuni na maadili ya kimasomo. Hii husaidia kupunguza fujo na kuchangia nidhamu bora katika mazingira ya kujifunza.

Kwa kuzingatia misingi ya ufundishaji, wanafunzi hujenga mshikamano wa kijamii kwa kushirikiana katika michezo na mazoezi ya pamoja. Hali hii huwasaidia kukuza mshikamano si darasani tu bali pia katika maisha ya kila siku.

17. Jadili uhusiano kati ya kiongozi cha mwalimu na utendaji wa mwanafunzi darasani.

Kiongozi cha mwalimu hutoa mwongozo wa kila hatua ya somo, jambo linalomsaidia mwalimu kufuata mwelekeo sahihi katika ufundishaji. Hii inasaidia kuhakikisha kuwa masomo yanatolewa kwa mpangilio unaoeleweka na kwa viwango vinavyokidhi malengo ya kielimu, hali inayoongeza uelewa wa mwanafunzi.

Kwa kuwa kiongozi cha mwalimu kinajumuisha malengo ya somo, vitendea kazi vinavyotakiwa na mbinu za ufundishaji, mwalimu anapokifuata humwezesha mwanafunzi kupata elimu iliyo sawa na ya kiwango kinachohitajika. Hii hupunguza tofauti kati ya wanafunzi na kuweka matokeo ya utendaji katika mstari unaotarajiwa.

Kiongozi cha mwalimu pia humsaidia mwalimu kupima maendeleo ya wanafunzi kulingana na viwango vilivyowekwa. Kwa kuwa kinaeleza jinsi ya kutathmini, mwalimu hupata njia ya kupima kwa usawa uelewa wa kila mwanafunzi. Hii inahakikisha kuwa wanafunzi wanapata mrejesho wa haki unaowawezesha kuboresha utendaji wao.

Aidha, kiongozi cha mwalimu huboresha usawa wa ufundishaji katika shule mbalimbali. Kwa mfano, wanafunzi wa shule tofauti hupokea maarifa na stadi zinazofanana kwa kuwa walimu wao wanatumia nyenzo moja ya mwongozo. Hali hii huimarisha ufanisi wa mwanafunzi na kuhakikisha kuwa utendaji wao unalingana kitaifa au kikanda.

Pia, kiongozi cha mwalimu humwezesha mwalimu kutumia mbinu shirikishi zilizopendekezwa, zinazojikita kwa mwanafunzi, hivyo kumfanya mwanafunzi kushiriki kwa ufanisi zaidi darasani. Ushiriki huu huchangia kuimarika kwa utendaji wa mwanafunzi.

18. Tathmini nafasi ya somo la Haiba na Michezo katika kukuza mshikamano wa kitaifa.

Somo la Haiba na Michezo linachangia mshikamano wa kitaifa kwa kukuza mshirikiano wa kijamii miongoni mwa wanafunzi. Kupitia michezo ya pamoja, wanafunzi kutoka kabila na makabila tofauti hujifunza kushirikiana, kushindana kwa haki, na kuheshimiana, hali inayowajengea umoja.

Somo hili pia linaimarisha mshikamano wa kitaifa kwa kuhimiza uzalendo. Kupitia michezo ya kitaifa na ya shule, wanafunzi hupewa nafasi ya kupeperusha bendera ya taifa na kushiriki katika mashindano ya michezo ambayo hujenga fahari na mshikamano wa kitaifa.

Aidha, somo la Haiba na Michezo husaidia kuvunja vikwazo vya kijamii na kiutamaduni. Michezo haibagui bali hukutanisha watu kutoka asili tofauti, hivyo kukuza mshikamano na mshirikiano katika jamii nzima.

Kupitia somo hili, nidhamu na maadili hufundishwa, kama vile kuheshimu sheria za michezo na viongozi wa michezo. Nidhamu hii hujenga msingi wa mshikamano wa kijamii unaoweza kuhamasisha mshikamano wa kitaifa.

Pia, Haiba na Michezo hutoa fursa kwa wanafunzi wenye vipaji kushiriki katika mashindano ya kitaifa na kimataifa. Hali hii huimarisha mshikamano wa kitaifa kwa kuwa ushindi wao huwakilisha taifa lote na sio mtu binafsi au kikundi kidogo pekee.